

Emlék/folyamok

– a Garamtól a Léthéig

Korpa Tamás: Kedves megjelentek, ha a folyó, vagy még inkább a folyam szót különféle módokon kontextualizáljuk, azaz különféle jelentésviszonyok közé helyezzük – emlékfolyam, gondolatfolyam, tudatfolyam –, ezzel máris kijelöltük beszélgetésünk néhány támpontját. Az elkövetkezendő 50 percben a régi magyar Felföld (a mai Szlovákia) vízrajza kapcsán Tözsér Árpád költészetét is körüljárjuk. A „Tözsér-földrész” teljes felmérésére természetesen nem vállalkozhatunk, de felvillanthatunk néhány szempontot e hat és fél évtizede alakuló magányos, nagy költészet topográfiájához. Tehát arról a kontinensről kérdezem a költőt (különös tekintettel e világ irodalmi vízrajzára), amelyből vétetett, ahová időnként visszatért, s ahová onnan újból és újból elkerült, s arról is, ahol végül kiteljesedett.

■ *Köztudomású, hogy egész tájegységek is szolgálhatnak a kulturális emlékezet közegéül. Emlékezést, felejtést, felidézést, jelentésesítést, szimbolizációt kapcsolhatunk egy-egy nagyon is konkrét helyhez, folyóhoz. Neked van-e erős folyam- vagy folyó-élményed? Azt tudom, hogy zúg benned minduntalan egy belső nagy emlékfolyam, de izgatott-e valaha, hogy a vers terévé vagy témájává avasd a vizet?*

Tözsér Árpád: Kezdjük az elején! A magyarországi folyók legismertebb „szimbolizációja” (ahogy te fogalmaztál), elsősorban Magyarország címeréhez kötődik: ugyanis a négy ezüst sáv ott a történelmi Magyarország négy meghatározó folyóját jelenti. S hogy melyik ez a négy, azt a gyermekkori mondókából mindenki ismeri: *Duna, Tisza, Dráva, Száva, törjön el a lábad szára*. Feltűnő lehet, hogy mért nincs közöttük legalább egy felvidéki folyó. A négy ezüst sáv ilyenfajta azonosítása II. Ulászló címermagyarázójától származik, 1502-ből, s hogy Ulászlónak a magyarországi folyók közül miért éppen ez a négy volt fontos, nem lehet tudni, mint ahogy azt sem, hogy miért éppen ez az értelmezés maradt meg a nép és a nemzet emlékezetében, mikor korábban (de akár későbbben is) feltehetően más értelmezések is léteztek. Elképzélhető mondjuk a négy sáv *Duna, Tisza, Garam, Száva* azonosításban is. Ennyit az állami és általános szimbolizációkról. S most valamit az én folyó-élményeimről! Az én verseimben általában nem fő-, hanem csak mellékmotívumként szerepelnek folyók. Így például a Duna, a Garam, a Vág, a Sajó. Hogy mi ennek a magyarázata? A legkézenfekvőbb talán az, hogy a szülőfalumhoz, Gömörpéterfalához, s így a gyermekkoromhoz a legközelebbi folyócska, a Rima is 12 kilométerre van, s amit gyermek- vagy ifjúkorban nem élünk meg, nem avatunk tudatalattink részévé, az már örökre csak másodlagos élményünk lesz. Éppen tegnap olvastam a Literán a Tolnai Ottóval és Ladik Katalinnal szintén ezen a helyen elhangzott beszélgetésről egy beszámolót, amely úgy kezdődött, hogy *az ember hiába látja meg végül a tengert, úgyis a gyermekkori tóhoz fogja azt hasonlítani*. Nem tudom, a palicsi tó mellett élő Tolnai Ottó gondolata volt-e ez, vagy a beszámoló írójéé, de így van ez a patakok és a folyamok viszonylatában is. S nekem a gyermekkorom patakok mellett telt el. S taszított a folyótól mint témától az a rengeteg vers is, amely a magyar folyókról, főleg a Tiszáról és a Dunáról szól. A romantika korának folyó-verseit például összeszámolni is nehéz lenne, de hogy mégis mondjak valami számot, tudom például, hogy csak a jóval később, már a huszadik században élt Juhász Gyula tíz Tisza-verset írt, aztán közismertek Ady és József Attila Duna-versei, s mindenki fújja az *Ott ahol zúg a négy folyó* c. magyar nótát, s ismert a szlovákiai magyar Cselényi László több ezer soros Duna-mítosza is. S ezek után újabb folyó- vagy folyamverseket írni – ezt sosem éreztem valami nagy kihívásnak.

■ *Az erre az alkalomra általad összeállított versválogatásban ismertem meg Andrej Sládkovič Garam című versét. Ennek a szövegnek az egyik sora emlékezetes maradt számomra: „zengem, szlovák Garam, dalom”. Gondolatban mindig járt parafrázéaltam is: zengem, magyar Garam, dalom. Ha abból indulunk ki, hogy két különböző nyelv (mondjuk a szlovák és a magyar) sajátosság szemléleti, grammatikai, szintaktikai, pragmatikai különbözőségük miatt mást és mást is (vagyis nem teljesen ugyanazt) engedik látni és láttatni használójuknak, akkor ez a nyelvi létmód önmagában is gátja annak, hogy például a Garam sodrását látva egy szlovák és egy magyar költő ugyanarról a tapasztalatról írjon? Mekkora a jelentősége a Garam folyónak a szlovák nemzeti önkép szempontjából?*

– Induljunk ki abból, hogy bár a Garam alsó folyása már magyar vidékekhez kapcsolódik (Lévától délre érint magyar településeket a folyó, pl. Zselizt, Csátát, Bényt, Kéméndet, Kőhidgyarmatot, Párkányt, Garamkövesdet), magyar költészete a folyónak nincs, vagy alig van. Annál több vers szól viszont pl. a Tiszáról: *A szeszélyes szöke folyó, Vallomások a Tiszáról* címmel jelent meg 2009-ben egy antológia, amely mintegy nyolcvan szerző több mint 120, a Tiszáról szóló írását tartalmazza Krúdytól Weöres Sándorig. (A szlovákiai magyar Szalatnai Rezső meg a Dunáról

szóló versekből állított össze hasonló terjedelmű antológiát, *Költők a Dunáról* címmel.) Summa summárum: a Garamot a magyar irodalomban még senki sem nevezte „magyar”-nak, sőt egyáltalán meg sem igen nevezték. A Vágnak például Mednyánszky Alajos (aki egyébként legalább annyira szlovák, mint magyar) már 1825-ben egész könyvet szentel, *Festői utazások a Vág folyón, Magyarországon* címmel, igaz, hogy németül írta meg a művét, s nem is nevezi a Vágot magyar folyónak, de a címben legalább ott van, hogy *Magyarország*. Valóban érdekes lenne összevetni, hogy mit mond mondjuk a Garam és a Vág a szlovák költőnek s mit a magyarnak. De nincs összehasonlítási alap: jelentős magyar költészete e két jellegzetes felvidéki folyónak nincs. Szlovák viszont annál inkább. A 19. században szinte minden valamire való szlovák költő írt verset a Garamról és a Vágról (Sládkovičot egyenesen a Garamvölgy csalogányának nevezik a szlovák irodalomtörténetek.) Írhattam volna pedig akár magam is verset a Garamról. Tőlünk, a gömörmezei Péterfalától ugyan nagyon-nagyon messze folyik a folyó, de mikor 1951-ben komáromi gimnazista, majd 1954-ben pozsonyi egyetemista lettem, vonaton, autóval, motorbiciklivel rengetegszer végigutaztam a szépséges Garamvölgyön, s akár magam is írhattam volna egy könyvet *Festői utazások a Garam folyón* címmel. De nem írtam. Érdekes megfigyelni, hogy a szlovák költők Garam- és Vág-versei mintha mind Petőfi *Tiszájának* a hatása alatt íródtak volna: valamennyi a mélyben érő lázadás kifejezése. A magyar folyó-verseknek, leszámítva Petőfi és Ady ilyen műveinek a forradalmi lázadását, mindig van valami elégikus-elmélkedő jellegük (emlékezzünk például Tompa folyó-verseire, de akár Juhász Gyula Tisza-verseire vagy csak a legismertebb folyó-versünkre, József Attila *A Dunánáljára*).

■ *A hérakleitoszi megállapítást, miszerint nem léphetünk kétszer ugyanabba folyóba, izgalmasan közelít meg: „a mederbe igen, a folyóba bajosan”. Ha mederként a mai Szlovákiát képzeljük el, mindazzal a kulturális, etnikai, nyelvi, etnográfiai, gazdasági, demográfiai örökséggel, amivel rendelkezik, hogyan látod, a mederben több folyó fut-e egymással párhuzamosan, ezek érintkeznek-e, összefutnak-e?*

– Ha a József Attila-i „rendezni végre közös dolgainkat”-féle lírai végrendeletre gondolsz, akkor nagyon itt lenne az ideje, hogy a „folyóink összefussanak”. Szlovák-magyar viszonylatban ez annál is aktuálisabb, mert az általam említett *kulturális, etnográfiai* és egyéb örökségünk valóban közös, sőt én régen hirdetem, hogy a szlovák és magyar nép mentalitásában, gondolkodásában tulajdonképpen két nyelven beszélő egy nemzet. Aki ismeri a szlovák néptáncokat és népdalokat, mint mondjuk az itt jelenlevő Szvorák Kati, tudja, miről beszélek. A szlovák csárdás és a magyar csárdás szinte semmiben sem különbözik, a csárdás dallamainkra általában szlovák és magyar szövegeket is énekelnek, s a gyermekmondókáink melódiáira dettó. Hadd idézzem ide illusztrációnak a legújabb ilyen felfedezésemet. A *Szeretnék szántani* dallamára a szlovák gyerekek ezt a szöveget éneklik: *Kohútik jarabý, nechod' do záhrady, polámeš laliu, potom tá zabijú... stb.* Ami nyersfordításban kb. annyit tesz, mint *Fogolykakas, ne menj be a kertbe, letöröd a liliomot, téged meg agyonvernek ... stb.* El kell ismernünk, hogy a szlovák szöveg szebb, költőibb (a rejtett erotikumáról nem is beszélve), ami esetleg arra enged következtetni, hogy az volt előbb. Persze fordítva is elképzelhető a dolog. Egyelőre persze a szlovák és magyar folyók nemigen tartanak összefelé. De például a napokban, ama bizonyos Himnusz-vitában, a szlovák parlamentben a magyar képviselők azon a véleményen voltak, hogy a magyar himnusz éneklését a dél-szlovákiai futballmeccseken be kell tiltani, egy szlovák képviselő (Ondrej Dostal) viszont éppen hogy ellenvéleményen volt. S nekem sok olyan szlovák íróbarátom van, akik osztják Dostal véleményét.

■ *Utazzunk a gyermekkor vízgyűjtőterületére, Gömörbe. Ha jól tudom, téled származik a Gömörország szóösszetétel is. Azt írod egy esszédben: „Gömöri öntudatunkat elsősorban az irodalom erősítette: úgy tudtuk és hirdettük, hogy minden jelentős szlovákiai magyar író Gömörből indult. Irodalom szakos tanárjelöltek voltunk, szá-*

munkra mindennek az irodalom adott (vagy nem adott) súlyt.” Majd így folytatod: „romantikus gömöriség-tudatunkat gyermekkorunk záróaktusává avatta az idő”. Le-festened pár mondatban milyen volt a fiatalságod idején az útnak indító közeg és a kö-zegellenállás?

– 1954-ben érettségiztem Komáromban, és a prágai Károly Egyetemre adtam be a kérvényemet. Meglepetésemre, a mai napig sem tudom, hogy miért, a pozsonyi Comenius Tudományegyetem Bölcsészeti Karára kaptam felvételi meghívót, ahová aztán szerencsésen fel is vettek. Mivel azonban én 18 éves fiatalemberként meglehetősen kötekedő, agresszív figura voltam, egy szemeszter után ott kellett hagynom az egyetemet, s otthon, a falumban, Gömörpéterfalán kezdtem néptanítószkodni. Egy év után azonban újból főiskolai tanulmányokra jelentkeztem, de a faluból nem akartak elengedni, akadt, aki azért, mert nagyra értékelt munkámat, de rosszakaróm is bőven volt. Akkoriban mindenféle kádervéleményeket, pártjavaslatokat kellett a felvételi kérelemhez csatolni, s végül nagyon meg kellett harcolnom a felvételemért, de sikerült. S így történt, hogy 1956 nyarán a Túrócszentmárton melletti Szucsányban, a Vág partján találtam magamat, egy diák építőtáborban. (Akkoriban az iskolaszüneteket ilyen építőtáborokban kellett tölteni.) Villanyerőművet építettünk a Vágon. S ott írtam aztán a *Vallomás a Kis-Kriván alatt* című versemet, amely afféle akkoriban divatozó önvizsgálat volt, hogy vajon hogyan szolgálom jobban a falumat, a népet, néptanítóként-e vagy egyetemistaként. Az esztétikai értékét tekintve szót sem érdemelne a vers, de úgy végződik, hogy *Kis-Kriván, Vág völgye, / brigádszállás, hallod? / Gömörország bolygó fia / ím, magáról vallott. S ez a négy sor azért fontos, mert versben állítólag itt íródik le először a Gömörország kifejezés. Hangsúlyozom, hogy versben, mert egyébként szinte biztos, hogy nem tőlem származik a *trouvaillé*. (Zárójelben jegyzem meg, hogy történelmünk során csak kevés magyar vármegyét emlegettek országgént, biztosan nem véletlenül. Hirtelen Somogyország és Biharország jut még eszembe.) Szóval mi, gömöri diákok, Pozsonyban, volt belőlünk jó pár, ország voltunk az országban. Ha szünetekre hazautaztunk, a vonaton mindig megtöltöttünk legalább egy, de sokszor több fülkét is. Emlékszem, egyszer, miközben a vonatunk a „festői Garam völgyében” száguldott, megalakítottuk Gömörország parlamentjét is. S a gömöri öntudatunkat csak növelte, hogy akkoriban valóban minden jelentős szlovákiai magyar író Gömörből származott.*

■ *Egy másik helyről is idéznék:* „A szülőföld számomra ma már csak »emlékezet« és »éjszakai tudat«. Ennek az »éjszakai tudatnak« a mibenléte érdekelne. Valamint az, hogy Rimaszombatnak számodra még ma is egy kicsit friss fenyődeszkaillata van-e? S működik-e még ez az illat, mintegy Madeleine-süteményként?”

– A „deszkaillatról” annyit, hogy apám asztalos volt, s a rimaszombati „depóba”, azaz deszkakerakotba, faüzletbe járt, rendszerint lovaskocsival, a deszkakészletét feltölteni. Gyerekként sokszor vele tartottam, s hazafelé az volt a fő szórakozásom, hogy a lovaskocsiról hosszan lelógó, hajladozó száldeszák végén hintáztam. Ezekről az utazásokról, gyermekkori emlékeimről, a „madeleine-süteményekről” persze napokig tudnék mesélni, de már így is sokáig időztem náluk. Inkább az „éjszakai tudatról” még valamit. Mikor túljutottunk, s én is túljutottam a gömörországi romantikán, a szülőfölddel kapcsolatban egyre inkább a személyes tragédiáim kezdtek foglalkoztatni. Például a szülőföldön gyermekfővel megélt második világháború, a háborút követő cseh-szlovákiai magyar kitelepítések, amikor is szuronyos cseh-szlovák katonák fogták körül a falunkat, a kijelölt családokat teherautókra hányták, s vitték fel Csehországba, kényszermunkára. Negyvenfokos hidegben menekültünk át Magyarországra, és egy év múlva vissza. Menekülés közben mind a tíz lábujjam elfagyott. Telente még ma is érzem a baj utóhatását. S azt sem tudom elfelejteni, hogy a szülőföldemen ölte meg a huszonhat éves testvérbátyámat egy antropoid, egy előember, s hogy a tragédiába néhány év alatt szinte az egész családod behalt. Az *éjszakai tudat* az alkímiában és a középkori misztikában az úgy-

nevezett asztrál-lét éjszakai működését, főleg a korábbi életünkhöz kötődő rémálmodokat, rémképeket jelentette. Ma már érdekes módon, ha a szülőfalumról, a szülőföldemről álmodom, egyre inkább csak az ilyen rémképek jönnek elő a tudatalattimból. Egészen addig, hogy egyszer, egy ilyen álmom után azt találtam beírni a naplómba, hogy a szülőföldem az én Auschwitzom.

■ *Költőként mennyire volt számodra küzdelem egy olyan, a kortárs poétikáktól nagyon is áthatott költészetnyelven annak az érzékelésmódnak a kialakítása, amely korai munkáid egyik megalapozó közegét, a (cseh)szlovákiai magyar létmódot átérezhetővé tudják tenni? Tekintettel-e valaha „tárgyként” erre az adottságra?*

– A „csehszlovákiaiság” számomra, természetesen, külön verstárgy sohasem volt, s ha valamit, akkor elsősorban éppen nyitottságot jelentett – a magyar bezártsággal szemben. Akkoriban (a hatvanas évek elején járunk!) a csehszlovák társadalom részéről főleg két elvárás nehezítette sorsunkat, az írók sorsát: az igényesebb irodalomkritikusok, főleg Fábry Zoltán hatására, ún. valóságirodalmat, azaz valamiféle szociográfiai hitelű szépirodalmat követeltek tőlünk, a hivatalos (szocialista) irodalompolitika pedig a szocialista realizmus elveit és „szlovák irodalmi kontextust” kérte rajtunk számon. (Azaz minket, felföldi magyar írókat kerek perccel magyarul író szlovák íróknak tekintettek.) Én pedig akkor már nemigen voltam a külső elvárásokra vevő, egyre inkább a világirodalmi olvasmányaim hatása alatt írtam a dolgaimat. Ennek a folyamatnak az eredménye lett aztán, néhány éves szünet után, 1979-ben, a *Genesis* című kötetem, amely már erősen kísérleti jellegű gyűjtemény volt, verset, prózát és prózaverseket egyaránt tartalmazott. S egyrészt éppen a cseh ún. mindennapok költészetének, másrészt a lengyel ruralistáknak a hatását tükrözte. S ezeknek a hatásoknak a „megvallásában” egészen addig elmentem, hogy cseh és lengyel költőket eredetiben, azaz cseh és lengyel nyelven is bemontázsoltam a verseimbe. Ezek a vendégszövegeim persze szándékom szerint távolról sem holmi „csehszlovák” hazafiságot kívántak dokumentálni, hanem az idegenre, a másra való nyitottságomat jelezték, s egyben egyfajta „jótékony homályt” is biztosítottak a verseimnek.

■ *Ebben a Genesis című kötetedben a folytonosságnyomozó emlékezetnek kínálsz támpontokat. A Mogorva csillag, a Kettős űrben, az Érintések című korai kötetek és még néhány új vers különleges egyberostálásával, a szavaidat idézve, versszármazástant adtál közre. Mesélnél ennek az izgalmas vállalkozásnak a miértjeiről, a könyv szerkezetéről, a szelekció elveiről részletesebben is? S arról, hogy mi történik a költővel, ha hátránéz, ha korábbi verseit megszemléli? Sóbálvánnyá mered?*

– Ha nem is mered sóbálvánnyá, sok meglepetés éri, sok korábbi szövegére idegenkedve néz. Rosszabbik esetben úgy érzi, nem ő írta őket, jobbik esetben készletet érez az átformálásukra, az újabbakhoz alakításukra. A *Genesis* című kötetem 1979-ben hét éves hallgatás után született. A husáki „sötétségkorszakot” ugyanis én Nyitrán vészelttem át, 1971-ben a szó szoros értelmében elmenekültem a politikai „csiszták” Pozsonyából, hosszú évekig régi magyar irodalmat tanítottam a nyitrai Pedagógiai Fakultáson, s hallani sem akartam többet a szlovákiai magyar irodalomról. Irodalomtörténeti tanulmányokat és esszéket írtam. 1977-ben azonban meghívtak a Madách Könyvkiadóba, vezető szerkesztőnek, s nekem az volt a feltételem, hogy akkor fogadom el a meghívást, ha egy műfordítási részleget alapíthatok. Nem akartam szlovákiai magyar szerzők kézírataival foglalkozni. Így lettem a Madáchban a frissen alakult szlovák szerkesztői részleg vezetője. Azaz mégiscsak megint közvetlen kapcsolatba kerültem az alakuló, aktuális irodalommal. S lassan megért bennem a gondolat, hogy valahogyan össze kellene kapcsolni a korábban írt verseimet, a Tomi-beli, pardon, nyitrai száműzetésemben írt esszéimet és a néhány mégiscsak megszületett újabb versemet. Igen, a *Genesis* „versszármazástán” kívánt lenni. Azt kutatta, hogy a korábbi verseimben mi mutatott az eszé és az epika irányába. A kronológiája fordított volt, s azt próbálta kinyomozni,

hogy az újabb verseim és esszéim a korábbi verseimnek mely motívumrendszerét, poétikai síkjait viszik tovább. A vadonatúj a kötetben éppen a versnyelvnek a prózához, különösen az esszényelvhez való közelítése volt. Korábban sokszor éreztem úgy, hogy az esszéimet, kritikáimat, irodalomtörténeti tanulmányaimat nem az az ember írja, aki a verseimet. Ebben a kötetben a két műfaj, a két kifejezésforma, a két regiszter keverésével, szimbiózisával kísérletezem.

■ *Melyek a kedvenc verseid a Genezisből? Mai szemmel (meg- és átélve olyan stílus- és nyelvszemléleti irányzatokat, mint a népi realizmus, a népi szürrealizmus, a klaszszicizáló versideál, az esszévers, az objektív-tárgyas versvilág, a hermetikus költészeti kísérletek, a nyelvkritikus-metapoétikus attitűd) ha széttekintesz, mely poétikai régiókat látod a Tözsér-Árpád-földrész legsikerültebbjeinek?*

– Az egyik ciklusnak az a címe a kötetben, hogy *Meditaciones del Quijote*. Ennek néhány darabja már markánsan a későbbi köteteim irányába mutat. Jelen van bennünk a későbbi epika-igény, amely aztán a Mittel-ciklusban lesz meghatározó, sőt egyeduralgoló elem. Már csak tovább kellett haladni az epikai objektivitás útján és szereplőt kellett találni a történésekhez. S így született meg Mittel Ármin, mint a közép-európai Don Quijote figurája. 1982-ben jelenik meg az *Adalékok a VIII. színhöz* című kötetem, amelyben *Bejárat Mittel úr emlékeibe* cím alatt már egész ciklus szól erről a figuráról. A *Genezis* ilyenformán lezárt egy szakaszt s új szakaszt nyitott a poétikai evolúcióban. S ha már a legsikerültebb poétikai régiókat firtatod: ez a Mittel-ciklus jelezte talán általában is a pályám, ha nem is legsikerültebb, de mindenképpen legismertebb szakaszát. S tartott ez a Mittel-korszak egészen 1995-ig, a *Mittelszolipszizmus* című kötetem megjelenéséig, amellyel aztán újból lezárult egy periódus. S kezdődött a harmadik, amely napjainkig tart, s amelyet én, belső használatra, Angyalosi Gergely után szabadon, a „lélekvándorlás” korszakának szoktam nevezni. Ugyanis, ezekben az újabb verseimben, ha hihetünk Angyalosinak, egyfajta „lírai metempschizózis, lélekvándorlás zajlik” – a világirodalom nagy mítoszait próbálom bennük magamévá írni, s így figuráit átléptetni a mai időkbe. Legújabb kötetem címe is ez lesz: *Lélekvándor*. Az idei (2019-es) Könyvhétre fog megjelenni a Napkút Kiadónál.

■ *A Genezis utáni korszakból két versedet szeretném kiemelni, mind a kettő grandiózus kompozíció, egy-egy korszakod határárokig vitt összegzése: a Mittelszolipszizmusról és a Finnegan haláláról van szó. Ezek a költemények annyira más, társtalan verseszményt mutatnak fel, ahhoz képest, amiket korábban és ezek után a szövegek után írtál, mégis – ha szabad így mondanom – leginnovatívabb poémáid közé tartoznak, hiszen egyszerre, összetéveszthetetlen esztétikai hitelességgel nyitják egybe a személyes, a családi, a „néptöredéki” és a világgkulturális archívumokat. A Finnegan halála egy szétéptett családi fénykép összeragasztásához használ föl egy Joyce-művet, míg a Mittelszolipszizmusban ama Mittel Ármin (cseh)szlovmagyar költő és szerkesztő Közép-Európa-gondolata (Herberttel, Holannal, Vasko de Popával illusztrálva) és a leg részletesebb Tözsér-családtörténet kerül egy platformra. Kockázatvállaló vagy. Nem féltél soha kilépni a poétikai komfortzónákból?*

– Vannak újító s vannak szintetizáló alkatú írók. Én nem vagyok újító, soha sem is akartam az lenni. Kicsit meg is mosolyogtam az örök avantgardistákat. (Cselényi Lacival, Esterházy Péter szerint a „legmakacsabb magyar avantgardistával” szoktam erről késhegyre menő vitákat folytatni.) De arra is mindig ügyeltem, hogy ne merevedjek bele egyik magam kialakította poétikai komfortba sem. A Mittel-verseim az első korszakom vallomásos én-költészetével fordultak szembe, az 1995-ös *Mittelszolipszizmus* című kötet viszont igyekezett ezt a Mittel-szakaszt is lezárni, és a 2001-ben megjelenő *Finnegan halála* már egy új korszak nyitánya volt, ahol is az egyszereplős epikus-parodisztikus Mittel-verseket a többszereplős, és inkább tragikumra, mint komikumra hangolt drámai szövegek váltották föl. (Ekkoriban kezd foglalkoztatni a *Faustus Prágában* című drámai költeményem gondolata is.)

De emlékszem, eközben sohasem az újítás vagy az azzal járó kockázatvállalás volt a fő problémám, hanem valami olyasmit éreztem, amit az amerikai Harold Bloom „hatásiszonyoknak” nevez. Habzsoltam a világirodalmat, s egyszerre akartam azonos lenni valamennyi nagyszerű megismert szerzőmmel. Túl magasra tettem magamnak a lécezt, egyszerre akartam az amerikai Ezra Pound, az angol Eliot, a francia Paul Valéry, a cseh Miroslav Holub, a lengyel Zbigniew Herbert és a magyar Nemes Nagy Ágnes bőrébe bújni, s ennek a lehetetlensége kétségbe ejtett. A sok kitűnő elődöm munkássága miatt nem tudtam megfelelni az elvárásaimnak. Aztán rájöttem, hogy bizonyos szintézis szakaszokban is lehetséges. Lassan megvilágosodott előttem, hogy ahogy például Ezra Pound a *Cantóiban* az *Isteni színjátékot* „szintetizálta” magáévá és huszadik századi világdramává, vagy ahogy Eliot az *Átokföldjében* a Grál-mondát írta át modern termékenységmítosszá, James Joyce pedig az *Odüsszeiát* tette át modern polgári környezetbe, úgy más nagy rész-világ-szintézisek is elképzelhetők. Igen, a rész-szintézis ellentmondásnak tűnhet, de mivel a teljes korabeli világirodalmat és tudományosságot befogni a 21. században már lehetetlen, ezt a rész-szintézist én inkább szükségből erénynek mondanám. Rövidre fogom: mostanában, immár 84 évesen az öregség mint stílus, vagy ha úgy tetszik: az öregség stílusa érdekel. S a tervezett öregség-stílusomban az olyan rész-világirodalmakat akarnám besűríteni, mint Szophoklész *Oidipusz Kolonoszbanja* (Szophoklész ezt kilencvenévesen írta), Shakespeare *Learje* (Lear is túl volt már a nyolcvanon, mikor a tragédiája megesett) vagy Czeslaw Miłosz öregkori versei (amint tudjuk, a nagy lengyel költő matuzsálemi kort ért, 93 éves korában halt meg). De hogy mindezt hogyan fogom véghezvinni, az még persze távolról sem világos a számomra, az majd a munka, az anyagformálás közben derül ki. Egyelőre a majdani alkotási folyamatról csak annyit sejtek, hogy benne egy idős alkotó transzcendens jelentéseket kezd tulajdonítani azoknak a nyelvi jeleknek, amelyeknek eredeti jelentését immár elfelejtette. A per pillanati és per helyi aktualitása pedig ennek az egész gondolatsornak annyi, hogy két alvilági folyó, nevezetesen a Léthé (a feledés vize) és az Eridanosz (az emlékezés folyója) mindenképpen át fog majd folyni eme Transzcendentáliámon. ■ ■ ■

Tózsér Árpád: 1935-ben született Gömörpéterfalán. Kossuth-díjas költő, műfordító, irodalomtörténész. Naplófolyamának ötödik kötete *Időcsapdák* címmel 2019-ben látott napvilágot a Kalligram Kiadó gondozásában.

Korpa Tamás: 1987-ben született Szendrőben. Költő, irodalomtörténész, a Fiatal Írók Szövetsége társelnöke.

* A beszélgetés az OSZK Könyvtár – Emlékfolyamok c. irodalmi és kultúrtörténeti programsorozatának nyolcadik rendezvényén hangzott el. Szövegünk az ott elhangzottak szerkesztett változata.